

En lagbok för alla Europas länder?

| av Mårten Schultz

Det är inte särskilt känt i Sverige att det pågår ett omfattande akademiskt arbete för att införa en gemensam lagbok för alla Europas länder.

SVENSKAR I ALLMÄNHET associerar nog ofta lagar och förordningar med den tjocka blå lagboken som finns på många juristers skrivbord. En populär uppfattning tycks vara att juristen i denna bok kan finna allt det juridiska materialet, eller att lagboken är en samling som heltäckande återger svensk lagstiftning. Det är naturligtvis inte fallet – lagboken återger bara en bråkdel av svensk lagstiftning och en mängd lagar och förordningar får man leta efter på andra ställen. I andra länder finns det däremot lagböcker som bättre överensstämmer med denna bild. Många misstar den svenska lagboken för en annan slags lagbok, nämligen en s k kod. Ordet ”kod” kommer från begreppet ”kodifiering”, som är en särskild lagstiftningsteknik, främst förknippad med civilrätten.

KODIFIERINGSFÖRSÖK PÅ 1700-TALET

I teorin innebär en kodifiering en total redogörelse för gällande lagregler på ett visst område, återgivna i en lagbok. En kod kännetecknas därtill av sin systematiska uppläggning. Bakom en kod finns synsättet att rätten inte enbart är en samling disparata rättsregler och rättsfall, utan en systematisk enhet.

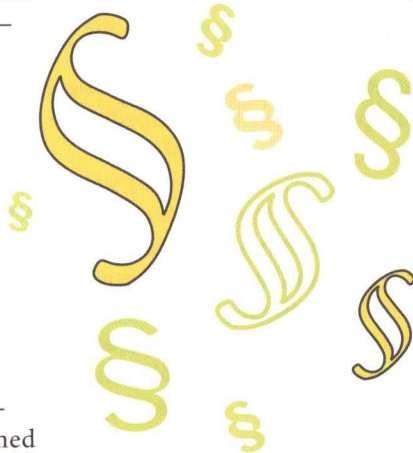
Två karakteristika för en civilkod är således att den i princip uttömmande reglerar det område den täcker, samt att den är uppbyggd enligt systematiska principer. Detta ställer höga krav på lagstiftaren och koder är i allmänhet resultatet av mångåriga och djuplodande utredningar.

Det säger sig självt att införandet av en kod innebär en monumental omvälvning av ett rättssystem som får betydelse för hela samhället. Man kan lätt – eller kanske inte alls – föreställa sig hur ett lagförslag omfattande hela civilrätten skulle diskuteras. Det senaste svenska kodifikationsförsöket slutade också, trots energiska insatser, med nederlag 1850.

Vi har alltså ännu ingen riktig kod i Sverige till skillnad från majoriteten av EU-länder. En förändring kan vara på väg, om än på lång sikt. Det pågår nämligen just nu ett gigantiskt paneuropeiskt forskningsprojekt som undersöker möjligheterna att införa en gemensam civilkod för hela Europa – en lagbok för alla Europas länder. Detta arbete har tidigare inte uppmärksammats i Sverige trots de enorma konsekvenser en sådan utveckling skulle innebära. Projektet går under namnet ”A Study Group on a European Civil Code”.

Bakgrunden till projektet är en historiskt stark strömning för kodifikationstanken. Ambitionen att återge det rättsliga materialet i kodens form har resulterat i att de flesta europeiska länder idag har delar av sina rättssystem sammanfattade i koder. Den återspeglar sig även i den svenska rätten, som formellt fortfarande är inordnad efter ett försök till kodifikation från 1734. (Det är från detta försök den svenska rättens arkaiska uppdelning i ”balkar” kommer.)

I övriga europeiska länder finner vi dock tydligare exempel på kodifikationstankens inflytande. Särskilt betydelsefulla är den franska koden, Code Civil eller Code Napoléon från 1804, och den tyska Bürgerliches

Gesetzbuch (BGB) från 1896 (vilken trädde i kraft 1900). Den franska koden blev förebild för lagstiftningsarbetet i ett flertal andra länder, exempelvis Belgien, Spanien och Italien. Den tyska koden kom också att influera rättsutvecklingen i många länder, bland andra Japan. Det senast presenterade större kodifikationsarbetet i Väst-europa är omarbetningen av den holländska Burgerlijk Wetboek, ett arbete som ännu inte till fullo slutförts.

Arbetet med den holländska koden är en av flera erfarenheter som kunnat användas för det kanske mest ambitiösa kodifikationsförsöket någonsin: Det nu pågående projektet med att ta fram en gemensam europeisk civilkod. Det är ett magnifikt och på många sätt svindlande projekt som pågår i Europa. Med tanke på dess närmast revolutionerande karaktär är det märkligt att det varit så tyst i såväl den allmänpolitiska debatten som i den interna juridiska debatten i Sverige. (Det betyder inte att svenska jurister ställt sig avvisande till projektet, de som har satt sig in i det är vanligen positiva.) Den viktigaste anledningen är förmodligen att det ännu inte ens bland jurister är särskilt väl känt. I exempelvis Tyskland känner däremot varje juriststudent till arbetet.

EUROPAPARLAMENTET VILL HA CIVILKOD

Bakgrunden är två resolutioner av Europaparlamentet från 1989 respektive 1994, i vilka önskemålen om en gemensam civilkod framfördes. Resolutionerna resulterade i att en grupp akademiska jurister började undersöka möjligheterna att ena de europeiska rättsordningarna.

Arbetet inleddes utan budgeterade medel från EU och än idag har inga EU-medel tillställts projektet. Det är med andra ord inte ett EU-projekt i egentlig mening.

Nu kan det måhända tyckas märkligt att en samling professorer utan uttryckligt mandat påbörjar ett sådant monumentalt arbete. Utgångspunkten är emellertid att om de beslutande organen i EU, eller de fördragsslutande parterna på mellanstatlig nivå, så småningom vill ta steget mot en enhetlig civilrätt så bör det finnas ett färdigt förslag att tillgå. En framgångsrik rättslig unifiering förutsätter årtal av jämförande studier mellan de europeiska ländernas nationella rättsordningar, med särskild hänsyn till nationella olikheter och rättspolitiska värderingar. Tanken är att dessa undersökningar lämpligast kan göras av de akademiska experterna. Det är bakgrunden till att "The Study Group on a European Civil Code" bildades 1998.

Arbetsgruppen har till syfte att ta fram "principles and rules of a Common European Law of obligations

and of securities of movable goods". Det omfattar alltså en stor del av civilrättens område och visar återigen på omfattningen. Arbetet bedrivs i flera länder. I Osna-brück, som är något av ett nav för hela projektet, undersöks exempelvis skadeståndsrätt och andra "utomkontraktuella obligationer". Bakom denna lite kryptiska beteckning döljer sig framför allt de två rättsfigurerna "negotiorum gestio" (vilket i princip innebär tjänster utförda utan uppdrag) och "obehörig vinst". Redan dessa exempel illustrerar de skillnader mellan Europas rättsordningar som projektet har att behandla.

De nämnda rättsfigurerna är nämligen ganska okända i svensk rätt men av ytterlig vikt i de kontinentala systemen. Det är skillnader som dessa som The Study Group syftar till att undersöka och överbrygga; det kan ofta vara så att skillnaderna snarare kan tillskrivas val av begrepp eller systematik än materiell skillnad. De juridiska problem som Europas domstolar har att pröva är ofta de samma och ger ofta samma resultat, även när ordalagen skiljer mellan de olika länderna. Om The

Study Group kan påvisa de europeiska rättsordningarnas materiella likheter, vilket är ett av projektets huvudsyften, har ett stort steg mot ett fördjupat harmoniseringsarbete tagits.

Organisatoriskt arbetar The Study Group on a European Civil Code på tre nivåer. Styrkommittén (The Steering Committee) utgörs av sju medlemmar och har det administrativa och organisatoriska ansvaret, vilket även inkluderar den viktiga frågan av ämnesval. I den koordine-

rande gruppen (The Co-ordinating Group) ingår hela 25 professorer från alla EU:s medlemsstater samt därtill ett antal "observatörer", professorer från östeuropeiska länder på väg in i EU. Den koordinerande gruppen sysslar med innehåll och text. Materialet som underställs den koordinerande gruppen har dessförinnan behandlats i internationella arbetsgrupper (Working Teams). Arbetsgrupperna utgörs av unga jurister från alla delar av EU, som representerar sina respektive rättsområden under ledning av professorer som verkar som "Team Leaders". Därtill har rådgivande grupper med Europas mest framstående experter inom sina respektive specialområden bildats, vilka ska understödja arbetet i arbetsgrupperna och motverka eventuella nationella snedvridningar.

Arbetet med de materiella frågorna behandlas således av expertgrupperna och den koordinerande gruppen. För närvarande är Sverige på denna nivå representerat av justitierådet Torgny Håstad, samt professorerna Jan Kleineman och Christina Hultmark. Ordförande för hela

Lagboken återger bara
en bråkdel av svensk
lagstiftning och en mängd
lagar och förordningar
får man leta efter på
andra ställen.

Det pågår just nu ett gigantiskt paneuropeiskt forskningsprojekt som undersöker möjligheterna att införa en gemensam civilkod för hela Europa – en lagbok för alla Europas länder.

projektet är professor Christian von Bar, Osnabrück, Tyskland.

Det europeiska civilkodsprojektet, hur banbrytande det än är, saknar inte föregångare eller paralleller. Redan i slutet av 70-talet initierades the Commission on European Contract Law (ofta kallad Lando-gruppen efter en av initiativtagarna professorn Ole Lando) som tagit fram gemensamma regler för kontraktsrättens område. Lando-gruppens arbete har resulterat i en färdig produkt, Principles on European Contract Law. Det finns även andra liknande projekt som kan nämnas, även på exempelvis processrättens område. Europas jurister, varmed här främst avses akademiska jurister, har visat sig vara entusiastiska förespråkare för "Europatanken".

Det finns en historia av harmoniseringsambitioner på den europeiska civilrättens område. Vissa reformer har genomförts genom direktiv från EU, inom exempelvis produktansvarsområdet och avseende oskäligen avtalsvillkor i konsumentförhållanden. Ett annat viktigt instrument har varit konventioner syftandes till att reglera bland annat internationella avtal. Det mest betydelsefulla utflödet av dessa ansträngningar är förmodligen den internationella köpkonventionen CISG. Civilkodsprojektet en annan linje än harmoniseringsarbetet genom direktiv eller konventioner följer.

TVÅ RÄTTSTRADITIONER I EUROPA

Det måste emellertid framhållas att alla akademiker inte har varit lika entusiastiska. Projektet har motståndare. Det finns skäl att särskilt framhålla Pierre Legrand som är professor i Lille och som i ett flertal artiklar angripit idén med en gemensam europeisk civilkod. Legrand tar sin utgångspunkt i den allmänna uppdelningen mellan två huvudsakliga rättstraditioner, eller rättsfamiljer, i Europa, "common law"-traditionen och "civil law"-traditionen. I Europa utgörs, grovt uppdelat, common law-familjen främst av de anglo-saxiska länderna medan civil law-familjen omfattar de kontinentaleuropeiska länderna. (Hur de skandinaviska rättssystemen ska inordnas i denna uppdelning är en omdebatterad fråga. Det vanligaste tycks vara att placera oss närmast i den kontinentala civila traditionen, men det finns betydande särdrag.) Civilkoden, framhåller Legrand, är ett typiskt kännetecken för den civila traditionen. Han betraktar arbetet

med en gemensam civilkod som ett uttryck för den modernistiska strävan mot den stora berättelsen, meta-écrits. Med gillande citerar Legrand Lyotards tes (i La condition postmoderne) att vi går mot en mer skeptisk inställning till sådana tankegångar och han uttrycker sin förhoppning i att denna attityd kommer att resultera i ett motstånd mot projektet. Vad Europa behöver, menar Legrand, är inte en homogenisering av rätten utan en förståelse av dess skillnader. "[D]ifference must be understood and the temptation to reduce it resisted", konkluderar Legrand.

Legrands negativa inställning utgår från en teoretisk analys av rättskulturella skillnader. Utan anspråk på att bemöta Legrand kan konstateras att han är i minoritet och att han gör en annan bedömning än de flesta andra kommentatorer. Den allmänna uppfattningen är snarare att en harmoniserad lagstiftning – hur vi än väljer att gå till väga – utgör ett nödvändigt kitt i ett enat och fredligt Europa. De omedelbara farhågor projektet understundom kan inge kan därtill ofta tillskrivas missuppfattningar avseende projektets ambitioner och slutmål. Företrädarna för The Study Group on a European Civil Code är naturligtvis väl medvetna om att det finns få, eller ingen, i Europa som skulle vara beredda att från en dag till en annan slänga hela den nationella rättsordningen över bord och ersätta den med en oprövad lagbok som otvivelaktigt kommer att innehålla lösningar som åtminstone delvis kommer att vara främmande. Men detta är nu inte heller syftet med projektet, som i sin nuvarande form är ett akademiskt företag, finansierat av forskningsmedel från olika länder. Det akademiska arbetet kommer att leda till ett förslag till en gemensam civilkod, baserat på genomgripande jämförande analyser av de olika nationella rättsordningarnas respektive särarter. Vad den färdiga produkten senare kommer att leda till får framtiden utvisa. Det måste tydligt framhåll-

las att arbetet idag bedrivs i en "studiegrupp" och ingenting annat.

Liksom all lagstiftning måste naturligtvis ett sådant här stort beslut förankras i den demokratiska processen och den politiska viljan.

Hur är då den svenska inställningen till civilkodsprojektet? Det är ingen lätt fråga att besvara eftersom det är svårt att hitta några kommentarer över huvud taget från det svenska rättslivet. I de två viktigaste organen för juridisk diskussion i Sverige, Svensk Juristtidning och Juridisk Tidskrift, finns det inte någon enskild artikel som behandlar det europeiska civilkodsprojektet, även om det förvisso finns artiklar ägnade de europeiska strävandena mot rättslig harmonisering i allmänhet och de därmed sammanhängande svårigheterna. Tystnaden måste betraktas som något märklig i ljuset av den ansträngning och entusiasm som ägnas projektet söder om Skandinavien. Det finns dock anledning att räkna med att detta ointresse kommer att förändras. Under den gångna sommaren har febril aktivitet präglat projektet, med möten i såväl Rom, anordnat av det italienska justitiedepartementet, samt i Coimbra, under Portugals ordförandeskap i Europeiska rådet. I vår när Sverige är ordförandeland kommer ett liknande symposium att anordnas i Stockholm. Det är hög tid att öppna

den svenska diskussionen om juridikens framtid i det nya Europa. Det står klart att projektet med en European Civil Code just nu seglar i medvind och att det utgör en fantastisk möjlighet att ytterligare förena Europas länder. Vi kan i Sverige välja att ställa oss bakom de europeiska strävandena eller att förhålla oss skeptiska. Men vi kan inte längre undvika frågan.

Jur kand och fil kand Mårten Schultz (marten.schultz@ous.de) arbetar som rättsvetenskaplig medarbetare inom ramen för the Study Group on a European Civil Code i Osnabrück, Tyskland.

Se vidare :

Towards a European Civil Code,
redaktör Arthur Hartkamp m fl, 2 uppl, Nijmegen 1998

Christian von Bar "The Study Group on a European Civil Code" i Tidskrift, utgiven av Juridiska Föreningen i Finland, häfte 4/2000

Pierre Legrand "Against a European Civil Code" Modern Law Review 1997

Vincenzo Zeno-Zencovich "The "European Civil Code", European legal traditions and neo-positivism" in European Review of Private Law 1998

Svensk Tidskrift

Har du missat något nummer av Svensk Tidskrift?

Vi har en begränsad upplaga av de tre senaste årens utgivning (förutom nummer 4/1997) som vi säljer billigt.

För enstaka nummer betalar du 20 kronor. Vill du köpa utgivningen för ett helt år tar vi 100 kronor, och för två år 150 kronor. För 70 kronor får du också en inbindningspärm.

Skriv, ring eller faxa in din beställning. Adress och telefonnummer finns i tidskriftens innehållsförteckning. Det går naturligtvis också bra att skicka e-post till prenumeration@svensktidskrift.se.

Journalistik som inte dör

Tror du att idéer spelar roll?

Då är det säkrast att du börjar prenumerera på Svensk Tidskrift.

Vi ger dig inblick i samhällets idédebatt, en kvalificerad samtidsanalys och politisk journalistik.

Vår idé är enkel. Vi tror att människan spelar roll!

Vår åsikt är enklare. Vi tror på ett friare och civilare Sverige!

Svensk Tidskrift Prenumeration: 345 kr.
Studentpris: 100 kr.

Tidskriften utkommer med sex nummer årligen. Sätt in pengarna på post- eller bankgiro med namn och adress på talongen. Eller skicka ett e-post till: prenumeration@svensktidskrift.se.
Postgiro: 7 27 44-6. Bankgiro: 575-7620.